

Гавриленко І.М.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВАДИМОМ
ЩЕРБАКІВСЬКИМ РЕШТОК
ПАЛЕОЛІТИЧНОГО ЖИТЛА В
ГІНЦЯХ: НЕЗДІЙСНЕНЕ
ВІДКРИТТЯ**

У 1914–1915 рр. експедицією В.М.Щербаківського в Гінцях були виявлені й розчищені рештки палеолітичного житла, однак ні він сам, ні присутній на розкопках В.О.Городцов не зуміли їх правильно атрибутувати. Завадила цьому науковому відкриттю наукова парадигма, якої дотримувалися тоді дослідники палеоліту.

Однією з яскравих сторінок польової діяльності В.М.Щербаківського – відомого українського археолога, мистецтвознавця, етнолога та музейного діяча – стали розкопки Гінцівської стоянки, під час яких були виявлені рештки палеолітичного житла (Щербаківський 1919б; Scerbakivskij 1926). Проте, як відомо, ні сам дослідник, ні його науковий консультант В.О.Городцов не зуміли правильно визначити дійсний характер розкритого скупчення кісток мамонта й інших викопних тварин. Чому так сталося, та чи можливим було взагалі на той час подібне відкриття, нам уже доводилося розмірковувати (Гавриленко 2002).

Насамперед варто зауважити, що розкопки Щербаківського, тодішнього завідувача Археологічного відділу Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства, стали першими масштабними і комплексними дослідженнями Гінців, здійсненими на належному науковому рівні. З урахуванням вимог і можливостей часу фахівці-палеолітознавці характеризують їх як зразкові, досконалі в методичному відношенні, зіставляючи з розкопками під керівництвом Ф.К.Вовка на Мізинській стоянці (Борисковський 1947, с.91).

Упродовж 1914-1916 рр. розкопками було охоплено 80 м² пам'ятки. У 1915 р. до вивчення матеріалів у польових умовах Щербаківський залучив авторитетних археологів і представників природничих та гуманітарних наук (археолог В.О.Городцов, археолог та антрополог Л.Є.Чикаленко, геологи Г.Ф.Мірчинк, академіки В.І.Вернадський та О.П.Павлов, палеонтолог М.В.Павлова). Зі знахідками у Полтавському музеї 1917 р. ознайомився Ф.К.Вовк (Щербаківський 1919б, с.62-63). Крім того, 1919 р. була здійснена інструментальна топографічна

Gavrylenko I.M.

**THE RESEARCH OF THE
REMAINS OF A PALEOLITHIC
DWELLING IN GINTSI BY VADIM
SHERBAKIVSKYJ: AN UNMADE
DISCOVERY**

зйомка пам'ятки та навколишньої місцевості, суттєво уточнений геологічний розріз у районі поселення, чому сприяла гарна оснащеність експедиції технічними засобами та картографічними матеріалами. До числа землекопів спеціально запрошувалися три кваліфікованих робітники з більш ніж двадцятирічним археологічним досвідом, вірогідно знайомі з особливостями розкопок поселення доби палеоліту – адже В.В.Хвойка, в експедиціях якого вони раніше працювали, протягом 1894–1900 рр. досліджував Кирилівську стоянку в Києві (Черныш 1985, с.71).

Вдале розташування розкопу дозволило вже у 1914 р. виявити, а в наступному році й розкрити кілька палеолітичних об'єктів у вигляді скупчень кісток та інших матеріалів: один житлового призначення (купа І, за позначеннями дослідника) та чотири господарського (купи II–V). Усі вони були ретельно розкопані та зафіксовані на планах, при цьому значна увага приділялася просторовому розташуванню кісток. З метою подальшого перевезення й експонування скупчень у музеї монолітами залишені на своїх місцях найбільші кістки були законсервовані й засипані землею (Щербаківський 1919б, с.66-67; Сергин 1978).

Уже в ході робіт В.М.Щербаківський і В.О.Городцов відзначили певну закономірність у розміщенні матеріалів, і цей факт вони, певно ж, обговорювали (див.: Кононенко, Супруненко 1995, с.172). Журнал «Природа и люди» (1915, с.592) з цього приводу повідомляв: «В.М.Щербакивский нашел на сравнительно небольшой площадке остатки 25 мамонтов. Осматривавший находки московский археолог В.А.Городцов обратил внимание на странность

расположения черепов, которые лежали перевернутыми кверху и в таком положении, что бивни каждой пары черепов перекрещивались, образуя как бы свод. В.А.Городцов находит такое расположение их не случайным» (цитуються за: Пидопличко 1969, с.11).

В.М.Щербаківський (1919а, с.3) так характеризував розміщення кісток у «купі»: «...З краю поставлені були насторч великі і важкі кости напр. голови мамонта, лопатки і т. п. а в середині дрібний костяний перепал, а зверху прикрито це все костями середньої великості, а також іклами а часом і лопатами». Ф.К.Вовку він писав: «Тут цікаві дуже самі купи кісток, їхня конфігурація має ясну доцільність, але якого роду ся доцільність, трудно сказати». Вчений убачав подібність дослідженого ним скупчення з тим, яке «метрів на 10 на полудень від сієї купи» розкопав Р.І.Гельвіг (Кононенко, Супруненко 1995, с.172), котре теж нині трактується як рештки довготривалого житла.

Причини впорядкованості в розташуванні кісток В.М.Щербаківський і В.О.Городцов аналізували неодноразово. Спочатку Щербаківський убачав зв'язок скупчень з ритуальними діями палеолітичної людини, однак застерігав: «Що ж до ритуалу, то я мабуть розумію його не так, як Левко (тобто Л.Є.Чикаленко – І.Г.), я у цій купі бачив деяку архітектурність, в смислі розкладу костей і говорив тільки, що чим вона викликана ся архітектурність, або, коли хочете доцільність, чи якимись кмітуваннями, зв'язаними з ритуалом, чи чимось іншим, я не знаю», і додавав: «я зовсім не стою... що у Гонцях було щось ритуальне, тільки бачу у конфігурації костей якусь доцільність» (Кононенко, Супруненко 1995, с.172-174). Проте остаточний висновок В.М.Щербаківського (1919б, с.66, 68-69) виявився прозаїчнішим: «Вражінне... таке, ніби людям хтілося зберігти дрібний перепал, або сміття, прикривши його великими кістками». Для чого потрібно було зберігати «дріб'язок», захищати його «від вітру, від видування», дослідник відповіді не дав, аргументація ж зводилася до наступного: «Присутність серед перепалу цілого необсмаленого костяного шила і неперепалених уламків шил, примушує мене вважати се за справжній смітник, куди було винесено перепал кістковий та инше сміття, в яке попали також і цілі, потрібні речі».

Зауважимо, що вживання Щербаківським слів «архітектурність» і «доцільність» схилило деяких сучасних дослідників до думки, нібито

«він дуже близько підійшов до розуміння їх (відкритих у Гінцях комплексів – І.Г.) як житлових конструкцій» (Мовша, Шарафутдінова 1996, с.132) і «лише події наступної революції та відлучення дослідника від розкопок пам'ятки через виїзд за кордон, не дозволили В.М.Щербаківському підтвердити свої здогадки» (Кононенко, Супруненко 1995, с.176). Однак підстави для таких висновків відсутні. При описі скупчення на місці житла Щербаківський користувався і словом «споруда», та це аж ніяк не вказує на його далекоглядність, бо при цьому говорилося: «на мене ця споруда робила вражіння скоріше нашого сільського смітника» (Щербаківський 1919б, с.68-69).

Як звалища решток забитих тварин, улаштовані поблизу великого вогнища, інтерпретував скупчення кісток на стоянці і В.О.Городцов (1923, с.259, 286-287, 290). Туди ж, як він вважав, потрапляло й різноманітне побутове сміття, а разом із ним – випадково загублені речі. Для зручності пересування між купами кісток і сміття залишалися вузькі проходи. А щоби не розповзалися, купи обкладалися крупними кістками: черепами й лопатками мамонтів. Зверху на них склалися бивні – сировина для виготовлення знарядь та різних побутових речей – «чтобы быть на виду и напоминать о возможности их переработки». Житлами ж мешканцям стоянки, на думку вченого, могли правити курені.

Уведені таким чином до наукового обігу дійсні житла Гінців фігурували в образі звалищ сміття та сировини на сторінках наукових, науково-популярних і краєзнавчих видань упродовж більш ніж десятиріччя (див. напр.: Пархоменко 1927, с.152), аж поки П.П.Єфименко (Єфименко 1931) не довів, що В.М.Щербаківський виявив залишки верхньопалеолітичного житла, подібного спорудам на стоянках Костенки І, Лангманнерсдорф, Єлісеєвичі. Показово, що здійснюючи свою реконструкцію, П.П.Єфименко спирався на інформацію щодо характеру залягання та групування культурних решток, ґрунтовно викладену Щербаківським у статті 1919 р. (Єфименко 1934, с.441-442).

Висновок П.П.Єфименка підтвердили роботи в Гінцях І.Ф.Левицького у 1935 р., розкоп якого своїм північно-західним кінцем частково охопив площу, розкриту в 1914-1916 рр. Тут, до речі, відіграв свою позитивну роль нереалізований задум перевезти моноліти до музею. Залишення великих кісток на місці дало змогу І.Ф.Левицькому уточнити контури ям і житла,

рештки якого остаточно дослідив В.Я.Сергін у 1977 р. (Левицький 1947; Сергін 1978).

Останні являли собою просторе і потужне, округле в плані (діаметром понад 5 м) скупчення культурних решток. Зовнішню огорожу споруди утворювали 24 черепи, 4 тазові та інші крупні кістки мамонта. Усередині знаходилися дрібніші кістки – лопатки, нижні щелепи, бивні та ребра мамонта, роги північного оленя тощо. Нині ніхто з фахівців не має сумнівів щодо належності цих матеріалів до залишків житла розмірами в нижній частині 6x4 м, заглибленого, порівняно з оточуючою поверхнею, на 0,4 м. Вірогідно, споруда мала вхідну арку з бивнів мамонта (Ефименко 1938, с.557-559; 1953, с.552-553; Левицький 1947, с.231-232, 235-236; Борисковский 1953, с.309-310; Борисковский, Праслов 1964, с.35; Шовкопляс 1965, с.263-264; Сергін 1971, с.307; 1978).

Чому ж житлова споруда не була розпізнана одразу?

Досить часто відкриття штучних палеолітичних жител ставиться в пряму залежність від упровадження методики розкопок стоянок широкими площами із залишенням знахідок на місці. Склалася вже певна літературна традиція висвітлення історії формування цієї методики саме в указаному взаємозв'язку. Трапляються навіть твердження, що до робіт П.П.Єфименка розкопки широкими площами не велися, і саме в останньому прийомі полягали вся сутність і значення методики (див. напр.: Черныш 1985, с.55). Однак подібні уявлення є досить спрощеними. У дійсності зазначена методика передбачала здійснення розкопок широкими площами з їх одноразовим розкриттям до рівня давньої поверхні ґрунту, при цьому великі за розмірами предмети та їхні скупчення мали залишатися на місцях залягання для з'ясування їхнього взаємного планування (Борисковский 1958, с.4).

Тим більше невірно вважати, що перші розкопки широкими площами в Гінцях здійснив І.Ф.Левицький, як про це йдеться у деяких виданнях (Шовкопляс 1971, с.40; 1992, с.12). В.О.Городцов (1926, с.10-11) недвозначно зазначає: з метою з'ясування планування та відношення один до одного різних предметів, покинутих на місці стоянки, і наочного вирішення, *«почему и каким образом произошла именно эта, а не другая группировка»* останніх, у Гінцях культурні нашарування розчищалися водночас по всій площі розкопу – так, щоби, за можливості, до кінця робіт крупні кістки та

камені залишалися на своїх місцях, звільнені від ґрунту зверху й із боків.

Звичайно, траншейна та кесонна методики обмежували можливості виявлення решток житлових споруд унаслідок фрагментарності розкритих одночасно ділянок культурного шару, проте стверджувати, що вони зовсім виключали таку можливість (див. напр.: Борисковский 1958, с.3; Шовкопляс 1965, с.260), є значним перебільшенням.

Особливість траншейної методики полягала в тому, що розкопки здійснювалися невеликими шурфами або вузькими траншеями (це дозволяло вивчати передусім послідовність геологічних нашарувань). Недоліком же власне «кесонної» методики було те, що хоча одноразово й розкривалася значна площа, кожен квадрат розкопу вивчався осібно, цілком розбирався та прокопувався вглиб, перш ніж дослідник переходив до сусіднього квадрату. Зустрінуті предмети фіксувалися й відразу ж знімалися (Борисковский 1958, с.3; Платонова 2010, с.192).

Старі методичні прийоми польових досліджень продовжували використовуватися, зокрема й самим П.П.Єфименком, до початку 1930-х рр. (Борисковский 1989, с.256; Платонова 2010, с.193). Саме у такий спосіб розкопуючи Гагаріно на Дону, відкрив залишки палеолітичного житла 1927 р. його учень С.М.Замятнін (Замятнин 1935, с.27, 39; Борисковский 1958, с.3; Рогачев 1970, с.67; Платонова 2010, с.193).

Більше того, одночасне розкриття широких площ із залишенням виявлених знахідок на місці до повної розчистки культурного шару аж ніяк не гарантувало розпізнання в скупченнях кісток тварин залишків жител. Вперше у вітчизняному палеолітознавстві цей прийом застосував В.В.Хвойка при розкопках Кирилівської стоянки. Намагаючись відновити давню побутову обстановку, він звертав велику увагу на горизонтальне планування культурних решток та їхнє взаєморозташування (нині це називається вивченням планіграфії) і при розбиранні нашарувань залишав кістки та інші речі розчищеними з усіх боків. Лише переконавшись у неможливості забезпечити збереженість цих предметів, дослідник відмовився від своєї методики, хоча й продовжив ретельно фіксувати місця знахідок (Борисковский 1947, с.86-87, 91; Борисковский 1953, с.17; Шовкопляс 1957, с.7).

Як видно, досконаліші прийоми розкопок зовсім не обов'язково приводили до відкриття (у значенні адекватного розуміння) жител, і

навпаки, навіть старі методики давали змогу виявляти палеолітичні об'єкти та правильно їх атрибутивувати. То що ж зняло перепони перед дослідниками? На нашу думку – нова наукова парадигма. Нагадаємо, що цим терміном американський учений Томас Кун запропонував називати визнане всіма наукове досягнення, котре протягом певного часу дає співтовариству вчених модель постановки проблем та їх рішень. Перехід до нової парадигми рівнозначний здійсненню наукової революції, хай навіть малої, що зачіпає інтереси вузької професійної групи (Кун 1977).

Авторство блискучої здогадки про можливість зведення за доби палеоліту капітально облаштованих жител якраз і належить П.П.Єфименку. У 1923 р. під час розкопок стоянки Костенки 3 він відзначив у щоденнику, що тут, вірогідно, збереглися залишки житла (Шовкопляс 1974, с.4-5, 7; Борисковский 1989, с.257; Палеолит Костенковско-Борщевского района..., с.11). Невдовзі потому С.М.Замятнін помітив, що угруповання матеріалу в Гагаріно мало вигляд *«остатков сооружения из камней, повидимому, основания шалаша или чума, позволяющие составить некоторое суждение о характере жилища палеолитического человека»* (Замятнін 1929, с.214). Правильній інтерпретації залишків житла значною мірою сприяло те, що компактна й потужна лінза культурних решток, виявлена на місці довготривалого утепленого помешкання, з країв була огорожена крупними плитами вапняку, бивнями та кістками мамонта, причому на низці ділянок плити зберегли вертикальне положення (Тарасов 1965, с.111-112). До того ж гагаринське житло, завдяки своїй заглибленості, нагадувало землянки, відомі на той час аж до неоліту, а от «кістяні» житла зоставалися набагато складнішими для розуміння (Сергин 1983, с.234). У формуванні нової парадигми важливу роль відіграло припущення С.М.Замятніна про ймовірність виявлення на поселенні решток і інших жител (Рогачев 1955, с.152).

Теоретичне обґрунтування можливості вдалих досліджень залишків жител доби верхнього палеоліту П.П.Єфименко навів у праці *«Значение женщины в ориньякскую эпоху»*. Здійснивши ретельний аналіз описів кількох розкопаних стоянок, учений дійшов висновку, що на деяких із них існували довготривалі зимові житла, однак дослідники цих об'єктів не зуміли правильно зрозуміти й оцінити свої відкриття. Зіставивши ці матеріали з залишками жител, виявлених І.Байером у Лангманнерсдорфі та

С.М.Замятніним у Гагаріно, П.П.Єфименко підтримав думку останнього про вірогідність виникнення за верхнього палеоліту певної осілості (Єфименко 1931).

Теза про існування капітально облаштованих будівель як вагома складова нової наукової парадигми спричинила справжню революцію в палеолітознавстві. Адже більшість тогочасних фахівців, залежно від сповідуваної ними культурно-історичної концепції, або просто заперечували спроможність палеолітичної людини до будівництва жител, або ж вбачали у відповідних скупченнях кісток сліди культових споруд чи результатів мисливської діяльності давнього населення (Пидопличко 1969, с.9-10). Наприклад, відомий французький археолог Жак де Морган (1926, с.156, 160) писав, що збудовані просто неба помешкання з'явилися не раніше мезоліту: *«Про стіни для своїх жител людина подумала набагато пізніше, ніж про споруди з каменю для схову решток своїх небіжчиків»*.

Навіть такі самобутні дослідники, як В.В.Хвойка, котрий цілеспрямовано прагнув відшукати *«рештки якихось жител тогочасних поселенців»*, а також деякі інші вчені сприймали за сліди жител, за влучним висловом І.Г.Шовкопляса (1965, с.259), *«многое и разное, кроме самих этих остатков»*.

Скажімо, І.С.Поляков, цілком слушно критикуючи уявлення про палеолітичну людину як істоту виключно «печерну» й протиставляючи таким поглядам факти знаходження палеолітичних пам'яток на рівнинних територіях Східної Європи (зокрема, згадуючи й Гінці), коли мешканці стійбищ напевно селилися на відкритому просторі, все ж уважав, що житла їхні були на зразок *«зимних чумов остяков, самоедов и тунгусов»*. Відтак учений на стоянці Костенки 1 (верхній шар) як залишки власне житлового простору трактував «попелища»: *«В таких именно местах, изобилующих костями и орудиями, появлялась зола и в большом количестве пережженные кости, угли, а также пережженные камни; очевидно, в таких пунктах человек жил и разводил огонь; здесь он сидел, отдыхал и грелся, также готовил себе пищу»* (цитуються за: Платонова 2010, с.141).

Очевидно, треба було здолати певний консерватизм мислення, щоб побачити в кістках великих тварин придатний для будівництва матеріал. Не маючи чіткого уявлення про характер верхньопалеолітичних жител, дослідники не могли визначити їхні залишки, а якщо й зустрічали рештки споруд, до фундаменту

і каркасу котрих входили як складові елементи кістки мамонта, то брали під сумнів їхню належність до жител. Так zostалися нерозпізнаними штучні завали мамонтових кісток, вірогідно жител, розкриті у 1880-х роках у Пржедмості (Моравія). Як скупчення решток мисливської здобичі визначив залишки кількох «кістяних» жител Кирилівської стоянки В.В.Хвойка. Не змогли вірно атрибутувати залишки мізинських жител ні керівник робіт Ф.К.Вовк, ні його молодші колеги, зокрема Л.Є.Чикаленко (Пидопличко 1969, с.10-11; 1976, с.6; Шовкопляс 1965, с.67, 259-260, 265).

Докорінного переосмислення вимагав увесь комплекс уявлень про розвиток господарства та спосіб життя людини верхнього палеоліту. Бо ж недоречно було шукати залишки міцних, розрахованих на тривале використання будівель на стоянках номадів – бродячих мисливців, які влаштовували свої тимчасові стійбища в печерах або просто неба і не знали жодною мірою осілості, а отже й постійних помешкань. Тож і в руйнуванні даних стереотипів полягає величезна заслуга П.П.Єфименка та С.М.Замятніна (Борисковский 1980, с.120, 122; Платонова 2010, с.193).

Упровадженню нової парадигми в палеолітознавстві були властиві ознаки, характерні для будь-якої наукової революції (див.: Кун 1977, с.12, 39, 96, 149, 203, 236). На тому, що «це було дійсно нове слово у світовій археологічній науці», наголошує й Н.І.Платонова (2010, с.193).

Концепція П.П.Єфименка змінила історичну перспективу для всього спів-това-риства палеолітознавців, по-новому і більш чітко визначивши область досліджень та окресливши нові завдання. Фахівці отримали в своє розпорядження не тільки плани дій, але й методи їх реалізації. Відтепер прийоми розкопок широкими площами використовувалися цілеспрямовано – для вивчення решток житло-вих та господарських об'єктів. Тож і сам П.П.Єфименко з часом рішуче відмовився від методів поквдратного розкриття шару зі зняттям знахідок та почав вивчати широкі площі, з'ясовуючи взаємозв'язки різноманітних предметів у плані й простежуючи конструктивні деталі, що збереглися від будівель. Застосування цієї методики при розкопках під керівництвом ученого Костенок 1 у 1931–1936 рр. мало грандіозні наслідки і дало початок особливій, «костенківській» школі досліджень палеолітичних поселень (Рогачев 1970, с.64;

Палеолит Костенковско-Борщевського району..., с.12).

Як зазначав Т.Кун, (1977, с.151), у періоди наукових революцій учені нерідко помічають нове й отримують принципово інші результати навіть використовуючи традиційні інструменти та методи. Тож нічого дивного, що С.М.Замятнін і П.П.Єфименко виявили перші палеолітичні житла, працюючи за старою методикою.

Поява нової парадигми спричинила справжню зливу відкриттів решток верхньопалеолітичних жител: тільки протягом 1920-30-х років В.О.Городцов виявив залишки давньої споруди в Тимоновці на Десні, М.М.Герасимов – у Мальті та О.П.Оклад-ни-ков – у Буреті на Ангарі, Г.П.Сосновський та Н.К.Ауербах – на Афонтовій горі на Єнісеї, К.М.Полікарпович – в Єлісеєвичих на Десні, П.П.Єфименко – у Костенках 1 на Дону, О.М.Рогачов та П.Й.Борисковський – на кількох інших стоянках Костенківсько-Борщівського району. Не є дивним і те, що коли перед початком робіт у Гінцях І.Ф.Левицький поставив за мету віднайти й реконструювати давні житлові комплекси (Борисковский 1953, с.306), відповідні знахідки не забарилися. Щоправда, ейфорія «періоду ентузіазму» (термін С.О.Васильєва), викликана ефектними відкриттями верхньопалеолітичних житлових конструкцій С.М.Замятніним та П.П.Єфименком, іноді призводила до втрати критичності при аналізі матеріалів розкопок. Житла «виявляли» навіть на тих пам'ятках (Тимонівка, Ільська, Афонтова Гора II), де насправді їх не існувало (Васильєв 1995, с.131). Тож наведений на початку абзацу перелік палеолітичних жител з часом довелося суттєво скоригувати.

Відкинувши низку колишніх стандартних переконань і процедур (наприклад, відмовившись від орієнтації розкопок на видобування речових, у першу чергу, знахідок та докорінно переглянувши теорію культурного шару), озброєні новою парадигмою фахівці отримали можливість пояснювати ширше коло фактів, точніше розглядати декотрі з уже відомих, але не до кінця зрозумілих, і, навіть, передбачати явища, про існування яких раніше не мали й гадки. Найголовнішим же здобутком цих новацій стало започаткування у первісній археології соціально-економічних реконструкцій. Відтоді вивчення палеоліту почало перетворюватися в один із розділів історичної науки, а тогочасні культурні рештки – вико-рис-то-вуватись як джерела пізнання історії первісного суспільства (Борисковский 1980, с.188).

Кожній революції в науці передують тривалі періоди кумулятивного розвитку. Безпосередньому ж висуненню нової парадигми, нерідко, – етап яскраво виявленої професійної невпевненості, усвідомлення аномалій, банкрутства існуючих правил, тобто наростаючої кризи (Кун 1977, с.98). Саме на такий період і припали дослідження В.М.Щербаківського в Гінцях.

Знаючи особливості розвитку науки, ми не повинні дивуватися тому, на перший погляд курйозному, факту, що хоча перші залишки довготривалого верхньопалеолітичного житла були виявлені та правильно описані й визначені під час розкопок стоянки Лангманнерсдорф в Австрії у 1919–1920 рр. вже згадуваним І.Байером, ні він сам, ні інші західноєвропейські вчені упродовж наступних десятиріч не надали цьому відкриттю особливого значення (Борисковский 1980, с.187). Буває, що подолання кризи, принаймні часткове, реалізується вже протягом докризового періоду (Кун 1977, с.107). Але в даному випадку цього не сталося.

Тож і гіпотеза І.С.Полякова про палеолітичне житлобудівництво в Костенках 1, і припущення В.В.Хвойки стосовно Кирилівської стоянки, що плями темнозабарвленого культурного шару в заглибленнях є залишками хижок, попри свою контроверсійність по відношенню до пануючих у ХІХ – на початку ХХ ст. поглядів про бродячий спосіб життя палеолітичної людини, усе ж ставали, за висловом Н.І.Платонової, фатальним «забіганням уперед» і зоставалися практично не

поміченими й не оціненими науковою громадськістю (Платонова 2010, с.142, 192).

Отже на запитання, чи спроможні були В.М.Щербаківський та В.О.Городцов розпізнати у гінцівському скупченні № І житло, ми впевнено відповідаємо – ні. Вони трималися засад старої парадигми, хоча, мабуть, і відчували її кризовий стан. Про відданість останній В.О.Городцова, наприклад, свідчить його парадоксальний висновок: задвірки були монументальнішими за житла (Городцов 1926, с.32). Як видно, проблема палеолітичного житла не була цими вченими навіть правильно поставлена, хоча вони й не належали до кола тих дослідників, котрих критикував свого часу П.П.Єфименко (1934, с.288) за те, що вони, внаслідок вузькості своїх наукових інтересів, вбачали завдання вивчення палеолітичних стоянок тільки у встановленні стратиграфічного розрізу, характеру залягання культурних шарів у геологічному наносі та в складанні колекцій більш-менш ефективних знахідок.

І все ж. Те, що В.М.Щербаківський не зумів правильно атрибутувати скупчення кісток на Гінцівській стоянці, аж ніяк не принижує його як фахівця і не може бути поставлене йому в провину. В такому становищі перебувала вся тодішня археологічна наука, гідним представником якої виступав Вадим Щербаківський. Завадили ж своєчасному науковому відкриттю ним жител Гінців вузькі рамки застарілої парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

Борисковский П.И. Обзор истории изучения палеолита Украины // Археология. – К., 1947. – Т.І. – С.85-99.

Борисковский П.И. Палеолит Украины: Историко-археологические очерки // МИА. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1953. – №40. – 464 с.

Борисковский П.И. Изучение палеолитических жилищ в Советском Союзе // СА. – М., 1958. – №1. – С.3-19.

Борисковский П.И. Древнейшее прошлое человечества. – 2-е изд. – М.: Наука, 1980. – 240 с.

Борисковский П.И. Петр Петрович Ефименко. Воспоминания ученика // СА. – М., 1989. – №3. – С.253-259.

Борисковский П.И., Праслов Н.Д. Палеолит бассейна Днепра и Приазовья // САИ. – М.–Л.: Наука, 1964. – Вып. А 1–5. – 56 с., 31 табл. ил.

Васильев С.О. Критерии выделения наземных жителей позднего палеолита // Археология. – К., 1995. – №3. – С.131-136.

Гавриленко І.М. В.Щербаківський і житла Гінцівської стоянки: відкриття, яке не могло відбутися // Титульний етнос: здобутки, втрати. – Полтава–Опішне, 2002. – С.29-39.

Городцов В.А. Археология. Т. 1. Каменный период. – М.; Пг.: Госиздат, 1923. – 397 с.

Городцов В.А. Исследование Гонцовской палеолитической стоянки в 1915 г. // Тр. отд. археологии РАНИОН. – М., 1926. – Вып.І. – С.5-40.

Єфименко П.П. Значение женщины в ориньякскую эпоху // Известия ГАИМК. – Л., 1931. – Т.ХІ, вып.3–4. – 73 с.

Єфименко П.П. Дородовое общество: Очерки по истории первобытно-коммунистического

общества // Известия ГАИМК. – М.–Л.: Соцэкгиз, 1934. – №79. – 532 с.

Ефименко П.П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени: 2-е изд., доп. и перераб. – Л.: Соцэкгиз, 1938. – 636 с.

Ефименко П.П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени. – 3-е изд. – К.: Изд-во АН УССР, 1953. – 663 с.

Замятин С.Н. Экспедиция по изучению культур палеолита в 1927 г. // Сообщения ГАИМК. – Л., 1929. – Т.П. – С.209-214.

Замятин С.Н. Раскопки у с. Гагарина (верховья Дона, ЦЧО) // Палеолит СССР / Известия ГАИМК. – М.–Л.: ОГИЗ, 1935. – Вып.118. – С.26-77.

Мовша Т. Г., Шарафутдінова І.М. Вадим Щербаківський (до 120-річчя від дня народження) // Археологія. – К., 1996. – №3. – С.132-133.

Морган Ж. Доисторическое человечество: Пер. с фр. – М.–Л.: Госиздат, 1926. – 315 с.

Кононенко Ж.О., Супруненко О.Б. Листи Вадима Щербаківського до Федора Вовка // Полтавський археологічний збірник. – Полтава, 1995. – №4. – С.167-177.

Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.

Левицький І.Ф. Гонцівська палеолітична стоянка (За даними досліджень 1935 р.) // Палеоліт і неоліт України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1947. – Т.І. – С.197-247.

Палеолит Костенковско-Борщевского района на Дону. 1879–1979. Некоторые итоги полевых исследований / Под ред. Н.Д.Праслова, А.Н.Рогачева. – Л.: Наука, 1982. – 285 с.

Пархоменко В. Нарис передісторичних часів життя на Полтавщині // Полтавщина. – Полтава: Полтавський державний музей ім. В.Г.Короленка, 1927. – Т.П. – С.151-158.

Пидопличко І.Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – К.: Наук. думка, 1969. – 163 с.

Пидопличко І.Г. Межиричские жилища из костей мамонта. – К.: Наук. думка, 1976. – 239 с.

Платонова Н.И. История археологической мысли в России. Вторая половина XIX – первая треть XX века. – СПб.: Нестор-История, 2010. – 316 с.

Рогачев А.Н. Александровское поселение древнекаменного века у села Костенки на Дону / МИА. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1955. – №45. – 164 с.

Рогачев А.Н. Палеолитические жилища и поселения // Каменный век на территории СССР / МИА. – М.: Наука, 1970. – №166. – С.64-77.

Сергин В.Я. Рец.: И.Г.Пидопличко. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. Изд-во «Наукова думка». 1969 // СА. – М., 1971. – №3. – С. 306-307.

Сергин В.Я. Исследование палеолитического жилища в Гонцах // Археологические исследования на Украине в 1976–1977 гг. / ТД XVII конф. ИА АН УССР. – Ужгород, 1978. – С.20.

Сергин В.Я. Рец.: Тарасов Л.М. Гагаринская стоянка и ее место в палеолите Европы. – Л.: Наука, 1979 // СА. – М., 1983. – №4. – С.233-236.

Тарасов Л.М. Палеолитическая стоянка Гагарино (По раскопкам 1962 г.) // Палеолит и неолит СССР. Т.V / МИА. – М.–Л.: Наука, 1965. – №131. – С.111-140.

Черныш А.П. Поздний палеолит // Археология Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1985. – Т.1. – С.54-83.

Шовкопляс І.Г. Археологічні дослідження на Україні (1917–1957). – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 424 с.

Шовкопляс І.Г. Мезинская стоянка (к истории Среднеднепровского бассейна в позднепалеолитическую эпоху). – К.: Наук. думка, 1965. – 327 с.

Шовкопляс І.Г. Пізній палеоліт // Археологія Української РСР. – К.: Наук. думка, 1971. – Т.1. – С.39-64.

Шовкопляс І.Г. Деякі питання вивчення пізнього палеоліту на Україні за роки Радянської влади // Археологія. – К., 1974. – №13. – С.3-11.

Шовкопляс І.Г. Вдалиї початок // Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею. – Полтава, 1992. – Вип.2. – С.10-14.

Щербаківський В. Провідник по археологічному відділу Полтавського Народного Музею з коротким описом передісторичного життя на Полтавщині. – Полтава: Друкарня Я.Е.Брауде, 1919а. – IV + 25 с.

Щербаківський В. Розкопки палеолітичного селища в с. Гонцях, Лубенського повіту в 1914 і 1915 р. // Записки Українського наукового товариства досліджування й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. – Полтава, 1919б. – Вип.І. – С.61-78.

Scherbakiwskij V. Eine paläolithische Station in Honci (Ukraine) // Die Eiszeit. – Leipzig, 1926. – Band III., H.2. – S.100-116.

Gavrylenko I.M.

The Research of the Remains of a Paleolithic Dwelling in Gintsi by Vadim Sherbakivskyj: an Unmade Discovery

In the course of excavation of Gintsi site in 1914–1915 by V.M.Sherbakivskyj the remains of a Paleolithic dwelling were discovered. However, neither the researcher himself, nor his scientific adviser V.A.Gorodzov managed to identify the real nature of the discovered pile of mammoth bones and of other big animals, regarding it as a dump of household refuse and raw material.

Later P.P.Efimenko (1931) suggested the idea, which was confirmed by the excavation carried out by I.F.Levitskyj, that the site presented the remains of monumental dwellings of bone.

The discovered object was misinterpreted by V.M.Sherbakivskyj, as well as by V.A.Gorodzov, not by the reason of imperfect excavation method, but due to established at that time scientific paradigm, which regarded the plainsmen of upper-paleolith as nomads, and nomadic life made the construction of dwellings for long-living useless.